

УДК 811.161.2'367'37:82-312.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-36>

**Наталія ВОЛОС,**

*orcid.org/0000-0002-3433-1292*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *shcherbachuk.natalia@gmail.com*

**Юлія РИЧАГІВСЬКА,**

*orcid.org/0000-0003-2663-8670*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Рівненського державного гуманітарного університету

(Рівне, Україна) *julia.rychahivska@rshu.edu.ua*

## ТЕМПОРАЛЬНА СИНТАКСЕМА ЯК ЕЛЕМЕНТ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНИХ ТЕКСТАХ ТВОРІВ ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРУ

У статті проаналізовано особливості функціонування темпоральної синтаксеми як елемента семантичної структури речення в сучасних текстах творів детективного жанру.

Виявлено специфіку синтаксичних моделей, їхню взаємодію з лексико-граматичними засобами вираження часу в аналізованих текстах. Систематизовано типологію морфологічних форм вираження темпоральних синтаксем для позначення часу дії, тривалості подій, послідовності та одночасності, схарактеризовано функційність та семантику цих одиниць, завдяки яким автори реалізують задум вплинути на читача через динаміку сюжетної інтриги. Матеріалом дослідження слугували тексти сучасних українських детективів, що репрезентують різні авторські стилі манери та стратегії. Основну увагу зосереджено на виявленні та класифікації типових морфологічних засобів репрезентації темпоральності в детективних текстах, серед яких провідну роль відіграють прислівники часу (тепер, потім, вчора, завжди), прийменниково-відмінкові конструкції (протягом тижня, через день, до світанку), а також іменники у певних відмінкових формах без прийменників (ніч, година, доба). Семантичний аналіз цих одиниць спрямовано на розкриття різноманітних часових значень, що реалізовано темпоральними синтаксемами, зокрема різночасність, наступність, одночасність, тривалість (означену/неозначену), повторюваність, конкретний час, послідовність. Досліджено вплив контексту та жанрових особливостей на інтерпретацію часових значень. Функційний аспект передбачає розгляд цих одиниць як засобів хронологічної організації сюжету та встановлення часових зв'язків між подіями. Результати дослідження демонструють важливу роль темпоральних синтаксем у семантичній організації сучасного українського детективного тексту. Вони не лише забезпечують часовий фон оповіді, але й активно впливають на створення жанрової атмосфери, розкриття характерів персонажів та формування читачького сприйняття.

**Ключові слова:** семантична структура речення, темпоральна синтаксема, тексти творів детективного жанру.

**Nataliia VOLOS,**

*orcid.org/0000-0002-3433-1292*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) *shcherbachuk.natalia@gmail.com*

**Yuliia RYCHAHIVSKA,**

*orcid.org/0000-0003-2663-8670*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language

Rivne State University of the Humanities

(Rivne, Ukraine) *julia.rychahivska@rshu.edu.ua*

## TEMPORAL SYNTAXEME AS AN ELEMENT OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF A SENTENCE IN MODERN TEXTS OF THE DETECTIVE GENRE

The article analyzes the features of the functioning of the temporal syntaxeme as an element of the semantic structure of a sentence in modern texts of detective fiction.

*The specificity of syntactic models, their interaction with lexical and grammatical means of expressing time in the analyzed texts are revealed. The typology of morphological forms of expressing temporal syntaxemes for indicating the time of action, duration of events, sequence, and simultaneity is systematized, the functionality and semantics of these units are characterized, due to which the authors realize the idea of influencing the reader through the dynamics of the plot intrigue. The material of the study was the texts of modern Ukrainian detective fiction, representing different authorial stylistic manners and strategies. The main attention is focused on identifying and classifying typical morphological means of representing temporality in detective fiction, among which the leading role is played by adverbs of time (now, then, yesterday, always), prepositional-case constructions (during the week, every other day, before dawn), as well as nouns in certain case forms without prepositions (day). The semantic analysis of these units is aimed at revealing various temporal meanings realized by temporal syntaxemes, in particular, timelessness, continuity, simultaneity, duration (definite/indefinite), repeatability, specific time, and sequence. The influence of context and genre features on the interpretation of temporal meanings is studied. The functional aspect involves considering these units as means of chronological organization of the plot and establishment of temporal connections between events. The results of the study demonstrate the important role of temporal syntaxemes in the semantic organization of modern Ukrainian detective fiction. They not only provide a temporary background for the narrative but also actively influence the creation of a genre atmosphere, the revelation of characters, and the formation of the reader's perception.*

**Key words:** semantic structure of a sentence, temporal syntaxeme, texts of detective stories.

**Постановка проблеми.** Світоглядне формування особистості, її ідентифікація в соціумі забезпечується зокрема літературою як фундаментом для накопиченням певних цінностей та обміном інформацією. Популярність окремих жанрів літератури обумовлюється різними факторами, насамперед потребами читача заглибитися в різні світи: психологія людської душі, філософія життя, лірика, фантастика на межі містики чи захопливий вир пригод.

На думку сучасних поціновувачів художнього мистецтва слова, «є два дуже консервативні жанри – це детектив і мелодрама. Уся масова культура тримається на цих двох стовпах. Читачі перших прагнуть не так розгадки злочину, як перемоги закону. Других – щоб герої пройшли кризь терни до зірок і наприкінці були разом. Схема працює, бо описує базові потреби людини – безпеку та любов (Кокора, 2022).

Невідомість, незрозумілість, вир подій, загадкові лабіринти інтриг перетворюють зацікавленого читача на безпосереднього учасника детективної пригоди, який перебуває в інтелектуальній напрузі, задіюючи при цьому увесь спектр своїх фонових знань, логіку, мисленнєвий потенціал, уважність, дедуктивність.

Нині детективний жанр у сучасній українській літературі переживає період свого розквіту. Захопливий сюжет з його складними головоломками, «творцями» якого є різні за психологізмом персонажі, тільки тоді цікавий читачеві, коли атмосферу критичності подій та логічність розкриття таємниць, забезпечують різноманітні мовні засоби.

Особливу увагу в текстах детективного жанру приділено хронології подій. Час у таких творах виконує функцію активного учасника сюжету, що визначає не тільки динаміку встановлення обставин злочину, але створює читачу більш зрозумілі умови для сприйняття розв'язки.

Детективному жанру, що ґрунтується на розгортанні подій у часі, характерний своєрідний мовний арсенал, у якому своєрідне місце займають темпоральні синтаксеми, що є невід'ємним складником людського сприйняття та категоризації дійсності, при цьому виконують як граматичну, так і семантичну функцію.

Вираження часових відношень у таких творах забезпечує відтворення причиново-наслідкових зв'язків між подіями чи їхню прихованість, послідовність ситуацій, плінність чи навпаки перерваність часу, тим самим формуючи темпоральну будову тексту, яка є унікальним лінгвістичним джерелом для дослідження функціонування темпоральних синтаксем.

На думку С. Романюк, темпоральність постає семантичною категорією, що відображає сприйняття й осмислення людиною часу позначуваних ситуацій і їхніх елементів стосовно моменту мовлення мовця. Кожна така мовна категорія співвіднесена з певною системою взаємопов'язаних мовних засобів, які перебувають у його арсеналі. Це те джерело, з якого він вибирає засоби, що найбільш відповідають задуманому змісту (Романюк, 2012: 57).

Як відомо, усі речення при відображенні конкретної ситуації містять часові межі – теперішнє, минуле чи майбутнє. Час як лінгвістична категорія в сучасній українській мові характеризується своєрідною типологією вираження, з-поміж якої є як дієслівні форми, котрі не завжди передають реальність перебігу подій, так і результат взаємодії граматичних (дієслівних) та лексичних (прислівники, прийменниково-відмінкові форми, загалом лексичне вираження), синтаксичних (конструкції) та інтонаційних засобів. Саме хронологічна архітектоніка текстів, що зреалізована через багаторівневу систему синтаксичних маркерів темпоральності, виконує значну роль у конструю-

ванні жанрово-специфічної семантичної напруги, генерації ефекту несподіванки та стимулюванні читачької участі в розслідуванні.

Розширення розуміння процесу кодування часових значень на синтаксичному рівні, а відтак виявлення специфічних моделей та їхню взаємодію з лексико-граматичними засобами вираження часу визначає **актуальність** дослідження темпоральних синтаксем як ключових елементів формування семантичної структури речення в детективних текстах. Окрім того, важливою складовою такого аналізу є когнітивний аспект, завдяки якому простежується механізм сприйняття та інтерпретація часових відношень як жанрових маркерів, їхній вплив на розуміння сюжетної лінії, формування гіпотез та переживання емоційної напруги.

**Аналіз досліджень.** Сучасна лінгвістична наука вже не одне десятиліття пильно зосереджується на деталізації типології речення з урахуванням глибинних значень його елементів, тим самим вибудовуючи цілісність розуміння змістовно наповнених мовних конструкцій, інтерес до функційно-семантичної сторони яких актуалізував аналіз речень у реальних потребах і напрямках комунікації.

В українському мовознавстві питанню дослідження темпоральних синтаксем саме в контексті детективного жанру уваги не приділялося. Тому теоретична основа нашого аналізу сформована на перетині розкриття принципів семантичного синтаксису, категорії темпоральності в українській мові та лінгвістичних особливостей наративу, зокрема в детективному жанрі. Цінними для нас виявилися наукові розвідки таких лінгвістів, як Н. Бурдаківської, І. Вихованця, К. Городенської, А. Загнітка, О. Кульбабської, Р. Куцовой, Т. Масицької, М. Мірченка, О. Межова, О. Передрій, С. Романюк, Л. Руденко, О. Селіванової, М. Степаненка, К. Шульжука та ін., у яких засвідчено увагу насамперед до питання семантичної структури речення, її компонентного складу та в цьому контексті до функціонування темпоральних синтаксем, що відображають багатогранні та динамічні процеси сучасної української мови.

**Метою статті** є аналіз типології темпоральних синтаксем для позначення часу дії, тривалості подій, послідовності та одночасності, їхня функційність та семантика, яка розкриває часову архітектоніку сучасного українського детективного наративу, що дозволить глибше зрозуміти мовні засоби створення сюжетної інтриги та текстової динаміки. Реалізація мети передбачала розв'язання таких **завдань**: 1) простежити особливості функціонування темпоральних синтак-

сем у текстах сучасних українських детективів; 2) систематизувати типологію форм вираження цих одиниць; 3) охарактеризувати функційність та семантичні відтінки темпоральних синтаксем в аналізованих творах.

**Виклад основного матеріалу.** Фокус сучасної лінгвістики і надалі зосереджено на комплексності досліджень синтаксичних одиниць-конструкцій, зокрема на розробці їх типології з огляду на семантику компонентів. Тому виправданим є постійний інтерес до функційно-семантичної парадигми мовних явищ. А відтак на часі – питання реалізації синтаксичних одиниць у контексті комунікативних потреб та стратегій.

Мова відображає одну із фундаментальних ознак нашого існування – безперервність часу. Саме цю категорію носій мови постійно застосовує в різних комунікативних ситуаціях, які відтворюють навколишні реалії, таким чином виражаючи момент та час дії, тривалість, фазу дії, послідовність, одночасність та інші часові відношення між подіями та станами, відтвореними в реченні.

Час, що є безпосередньою складовою людського мислення, знаходить своє відображення на всіх рівнях мовної системи, проте саме на семантико-синтаксичному відбувається його безпосередня реалізація через різноманітні мовні елементи, зокрема **темпоральну синтаксеми**. Сучасна лінгвістика, зважаючи на багатоаспектність своїх поглядів, під цим поняттям розуміє одиницю, що, сформувавшись на синтаксичному рівні для виконання конкретної семантичної ролі, експлікує темпоральні відношення ситуації різного ступеня складності та виражається різноманітними формальними засобами мови (лексичними, морфологічними, синтаксичними) в межах речення або одного із видів мовної комунікації, тим самим цілеспрямовано слугує для локалізації події або стану в часі.

Праці з функційної граматики, семантичного синтаксису та когнітивної лінгвістики є теоретичним підґрунтям для розуміння сутності цієї одиниці з акцентом на взаємодію в мові значення і форми. Темпоральна синтаксема є одночасно формальною структурою та семантичним конструктом, що відображає часову організацію подій та станів у свідомості мовця.

На синтаксичному рівні вона виступає переважно як обставинний член речення, залежний від дієслова-присудка або іншого слова, що потребує часової локалізації. Наявність темпоральної синтаксеми часто є ключовою для розуміння часової організації описуваної ситуації та її зв'язку з іншими подіями.

Щодо семантики, то ця одиниця є носієм темпорального значення, яке можна виразити різними способами: лексично (прислівники часу: *завтра, вчора, давно*), морфологічно (часові форми дієслова у складі залежних частин: *коли він прийшов*), синтаксично (прийменниково-іменникові сполучення: *після уроків, до вечора*; підрядні обставинні речення часу: *як тільки задзвенів дзвоник*). Варто зазначити, що темпоральне значення часто є результатом взаємодії кількох мовних засобів в одній синтаксемі, що забезпечує більшу точність у реалізації часових відношень.

У межах семантико-синтаксичної структури речення ця одиниця виконує функцію темпоральної детермінації визначення часових параметрів події або стану, позначених головним дієсловом. Її значення може бути конкретним і чітко локалізованим у часі (наприклад, *о шостій годині*) або більш абстрактним і узагальненим чи неозначеним (наприклад, *іноді, завжди*), при цьому вказувати на момент дії, її початок, кінець, тривалість, частотність, а також на часові відношення між різними подіями в межах складного речення або тексту.

Функційний аналіз темпоральної синтаксеми передбачає дослідження ролі цих елементів у формуванні часової рамки (абсолютна/відносна) речення та тексту з урахуванням розмаїтості мовних засобів вираження таких одиниць, а також поглиблення досліджень їх поліфункційності та здатності набувати додаткових семантичних відтінків у контексті.

Нині особливу увагу в сучасних дослідженнях спрямовано на виявлення когнітивних механізмів, що лежать в основі формування та розуміння темпоральних синтаксем. Простежується їхня роль у процесах темпоральної орієнтації, побудові ментальних моделей часу та організації дискурсу, що сприятиме розширенню уявлень про складну взаємодію семантики і синтаксису у процесі мовленнєвої діяльності.

Отже, темпоральна синтаксема є не просто формальним поєднанням слів чи граматичних форм, а смисловим конструктом, що кодує часову інформацію, яка виникає на перетині граматичних значень часу, виду, способу дієслова, а також лексичних одиниць з темпоральною семантикою (прислівників часу, часових сполучників, іменників із значенням часу) та їхнього синтаксичного розташування і зв'язку в межах речення.

З огляду на важливу роль у відтворенні точної інформації в текстах детективного жанру, варто зазначити, що темпоральні синтаксеми як одиниці семантичного рівня є неоднорідними за морфологічними засобами вираження, різноманітністю

значення та реалізацією функцій у синтаксичних структурах.

Реалізація процесу детермінації цими одиницями відбувається через приєднання до предикативного центру підрядним зв'язком та однією із його форм приляганням. Вони займають периферійну позицію в будь-якій моделі речення. Їхній семантико-синтаксичний статус демонструє часові зв'язки між двома ситуаціями, відтвореними елементарними простими конструкціями, у яких детермінант постає як трансформований складник підрядної часової частини складнопідрядного речення. Ці форми, що за своєю функцією наближаються до окремих речень, можуть інтегруватися практично в усі різновиди семантичних структур.

Темпоральність є ключовим елементом синтаксичних структур детективного жанру, адже саме часова послідовність подій, її порушення та відновлення часто становлять основу розслідування. Наше дослідження засвідчило, що творам детективного жанру властиве розмаїття форм вираження часового елемента, яке вказує на багатство і гнучкість моделей синтаксичних конструкцій сучасної української мови, водночас на специфіку їх реалізації.

Мовець здійснює вибір тих засобів, що найбільшою мірою відповідають не тільки загальній змістовій, але й емоційно-експресивній спрямованості вислову (Романюк, 2012: 57).

Зважаючи на те, що темпоральна синтаксема є семантично автономною одиницею і в реченнях виконує функцію обставини, закономірними є типові засоби вираження цих елементів – прислівники (синтетичні/аналітичні) та дієприслівники, форми непрямих відмінків, котрим характерна незмінність системи парадигми, яка впливає на їхню синтаксичну незалежність.

Розгляд морфологічних засобів вираження темпоральних синтаксем у сучасних українських детективах є важливим аспектом для розуміння специфіки часової організації цього жанру. У контексті детективу, де хронологічна послідовність подій, часові умови та встановлення причинно-наслідкових зв'язків є ключовими для розкриття злочину, ретельний аналіз морфологічних засобів, що формують темпоральні синтаксеми, дозволяє виявити лінгвістичні механізми конструювання часу та його вплив на сприйняття читачем сюжетної динаміки та інтриги. Різноманітне використання засобів вираження дозволяє авторам створювати складний часовий фон, акцентувати на певних моментах розслідування та впливати на сприйняття читачем динаміки розвитку подій.



За нашими даними, найбільш поширеним засобом вираження темпоральних синтаксем в аналізованих творах є прислівник, однак значною продуктивністю відзначається прийменниково-відмінкові форми.

Найчастіше в аналізованих творах використано такі прислівники часової семантики, як *вчора, сьогодні, завтра, раніше, пізніше, нещодавно, одночасно, миттєво*, і є одним із найочевидніших способів позначення конкретного часового моменту або тривалості дії. У детективних текстах їх використано для фіксації часу скоєння злочину, виявлення доказів, проведення слідчих дій. Наприклад: *Я миттю відхилився і зацідив нападника ногою в живіт* (Винничук, 2021); *Альберт Кос помер учора вночі* (Винничук, 2021); *Тоді я попрошу тебе завтра пополудні прийти до нас у гості* (Винничук, 2021); *Зателефонуй пізніше* (Винничук, 2019); *А я вчора гасу не купив!* (Даценко, 2019); *Сьогодні до Шейнбарга біжу* (Даценко, 2019).

Окрім того, прислівники можуть вказувати на темпоральну послідовність подій, допомагаючи читачеві не тільки відстежувати хід розслідування, а увійти в образ людини, яка намагається систематизувати інформацію і «увійти» в образ слідчого: *Він не встиг договорити, бо хряснули входні двері – і в їхньому отворі спочатку з'явилася чиясь спина, а тоді й сам її хазяїн, одягнений у важкого кожуха, перевальцем просунув до коридору* (Даценко, 2019).

Семантика означеної/неозначеної тривалості презентована в мові детективів морфологізованими синтетичними прислівниками, які, окрім того, додатково поглиблюють узагальнення попереднього чи наступного часового проміжку часу, при цьому можуть також виражати повторюваність дії (*щоразу, завжди*), її тривалість (*довго, недовго*), момент її завершення (*нареши*), або ж вказувати на приблизний час (*близько, ориєнтовно*). Наприклад: *Довго тут ще нудитися?* (Винничук, 2021); *Нареши вийшовши надвір, Яків згадав, що не подивився у дзеркало, а це було не надто гарною прикметою* (Даценко, 2019); *Ближче до ранку машину часто викликали з передмістя в якихось своїх справах або ті, кому треба на вокзал* (Кокотюха, 2022); *Наближення вечора щоразу провокувало Хромова згортати справи* (Кокотюха, 2022).

Поряд із прислівниками в текстах детективів важливу роль у формуванні значення темпоральних синтаксем відіграють прийменниково-відмінкові форми іменників. Така частотність аналітичних форм цих одиниць в аналізованих текстах

засвідчує насамперед розмаїття семантики іменників. Поєднуваність прийменників (*в, на, за, через, до, після, під час, протягом*) з іменниками у формах різних відмінків (родовому, знахідному, орудному, місцевому) дозволяє відтворити широкий спектр часових значень як означеної, так і не означеної тривалості, на яких намагаються зосередити нашу увагу автори, підштовхуючи до глибоких роздумів, здогадок чи логічних асоціацій. Наприклад: *В неділі ми зранку будемо ходити до церкви святого Онуфрія* (Винничук, 2021); *Підозрюю, що після вбивства Коса він ховається* (Винничук, 2021); *Томашевич за кілька місяців перед злиттям мало не постав перед судом через борг перед банком* (Винничук, 2019); *Протягом наступних двадцяти двох хвилин заходили й виходили різні люди, чоловіки й жінки, з дітьми та без, молоді й літні* (Кокотюха, 2022).

У детективних текстах часто саме прийменник визначає семантику прийменниково-відмінкової форми. Наприклад, прийменник *в (у)* у поєднанні зі знахідним відмінком може вказувати на конкретний момент часу, а з родовим – на часові межі, тим самим констатуючи часові межі: *В обід я подався до кнайпи Мусяловича на Академічній* (Винничук, 2021); *У вільні години могли би сидіти замість мене на ослінчику і зваблювати покупців* (Винничук, 2021).

Особливою продуктивністю у вираженні темпоральності відзначаються прийменники *через, до, після, під час, протягом*. Конструкції з прийменником *через* вказують на часовий проміжок після певної події: *Після того більше ніколи не мав нічого з ним спільного* (Винничук, 2019). Прийменник *до* позначає кінцеву часову межу: *З восьмої ранку до десятої нас тут троє, бо заля вже повна* (Винничук, 2019). Прийменник *після* вказує на часову наступність: *Ну, саме після нашої з ним недавньої зустрічі* (Циганчук, 2019). Прийменник *під час* маркує одночасність подій: *Я знаю лише, що познайомилися вони під час судового процесу, продовжив Кароль* (Винничук, 2021); прийменник *протягом* вказує на тривалість дії.

У текстах детективів прийменники *перед, у(в), після, на*, зазвичай поєднуються із назвами частин доби, пір року, назв днів тижня і місяців, при цьому реалізують загальну семантику неозначеної тривалості. Наприклад: *Умова про злиття була підписана в листопаді* (Винничук, 2019); *Тому в січні, як загалом у всі зимові місяці, його трудова активність згасала вже по обіді* (Кокотюха, 2022); *Після вчорашнього не хотілося м'яса* (Винничук, 2021); *Якби одного ранку він твердо вирішив оминати чергову будівлю вокзалу та принаймні ще*

на тиждень залишитися в готельному номері? (Даценко, 2019).

Менш частотними в аналізованих творах є темпоральні синтаксеми, виражені безприйменниковими відмінковими формами. Це конструкції на зразок *Але **вечорами** люди інтересу зникали і в ресторації починали лунати штраусівські вальси, переплітаючись із джезбендом* (Винничук, 2021).

Типовими для мови творів детективного жанру є темпоральні синтаксеми, які утворенні на основі семантичного поєднання кількох компонентів: прийменник + атрибутивний компонент + іменник або атрибутивний компонент + іменник. Таке сполучення елементів можливе через те, що окремим іменним одиницям із часовою семантикою не властиво самотійно виражати значення темпоральності. Наприклад: *Просто **одного разу** я прийшов до своєї канцелярії і застав неймовірний розгартіяш* (Винничук, 2019); *Тато не казав, але **в той день** був дуже лихим і засмученим* (Циганчук, 2019); *Але ж італієць уже **кілька років** проживає в Україні* (Циганчук, 2019).

Отже, прислівники часу та прийменниково-відмінкові форми є важливими морфологічними засобами вираження темпоральних синтаксем у сучасних українських детективах. Їхнє різноманітне та контекстуально обумовлене використання дозволяє авторам точно й ефективно передавати часові відношення, створюючи необхідну динаміку розповіді та залучаючи читача до процесу розслідування.

Щодо значеннєвих варіантів темпоральних синтаксем, то слушною є позиція С. Романюк про те, що варто трактувати темпоральність як функційно-семантичну категорію, яка у своєму мовному вираженні охоплює різні типи відношення певних ситуацій до моменту мовлення або інших точок на часовій осі на основі ознак одночасності, попередності чи наступності (Романюк, 2012: 57).

Найважливішим протиставленням для цих одиниць є вираження одночасності/різночасності перебігу дії або процесу, одиничність часового моменту і повторюваність дії в часі, а також час, повністю/неповністю охоплений дією (тобто система опозиційних відношень означеності/неозначеності) (Романюк, 2012: 62).

Специфіка текстів детективного жанру вимагає ретельного відтворення хронології подій, встановлення причиново-наслідкових зв'язків та поступового розкриття інформації через знання часових меж. А це семантичні варіанти, які вказують насамперед на відносну **різночасність** подій, оскільки злочин вже скоєно, а значна частина розповіді зосереджена на подіях, що йому

передували або виникали вже як наслідок: ***Цілий тиждень** після того, що сталося, не міг розслабитися та як слід відпочити* (Циганчук, 2019); **наступність** подій, адже детективна історія часто побудована як ланцюг, чітко нанизаний подіями: скоєння злочину, розслідування, виявлення доказів, допити, встановлення істини: ***По війні** ніхто на це уваги не звернув, і все залишилося, як було* (Винничук, 2019); ***Та наступного дня** ви вже самі забили тривогу* (Кокотюха, 2022).

Менш частотними, проте цікавими для сюжетної лінії є синтаксичні конструкції, у яких вжито темпоральну синтаксему із значенням **одночасності**, котра може відігравати важливу роль у створенні певних ефектів та напруги, підсилювати інтерес читача, адже описи обставин злочину, що відбувалися одночасно з ключовими подіями, надають додаткову інформацію або створюють контраст, окрім того можливий одночасний розвиток кількох сюжетних ліній: *Вона загинула **під час пожежі** разом із ним* (Винничук, 2021).

Картотека ілюстративного матеріалу зафіксувала інші семантичні варіанти темпоральної синтаксеми, які насамперед базуються на різновидах **тривалості** (означеній/неозначеній) **неозначена (часткова) тривалість**: *Старий збирав їх не один день, а то й тиждень, знаючи, що **незабаром** передоручить роботу з ними молодшим очам і моторнішим рукам* (Даценко, 2019); **означена тривалість**: *Він **якусь хвилю** стежив за рухом моєї ложки, врешті знову заговорив* (Винничук, 2019), використання роздумів персонажів, описи розслідування реалізують тривалість певних процесів; **повторюваності** подій: ***Не завжди під час нічних прогулянок Містом** він знаходив бажану розраду* (Даценко, 2019), які забезпечують згадки про звички персонажів, регулярні дії, що передували злочину. Окрім того, описи раптових подій, несподівані відкриття вказують на семантику **миттєвості** та завершеності таких темпоральних синтаксем: ***Та раптом** на оболоні розпочалося будівництво* (Винничук, 2019).

**Висновки.** Таким чином, темпоральна синтаксема – це інтегрована одиниця семантико-синтаксичної структури речення, що поєднує формальні засоби вираження з конкретним темпоральним значенням, при цьому виконує важливу функцію часової локалізації та організацію подання логічної інформації в реченні, зокрема в текстах детективів. Її статус визначається здатністю системно виражати різноманітні часові відношення на синтаксичному рівні, взаємодіючи з іншими елементами речення для створення цілісної картини сюжетної лінії в певній часовій площині.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачишина О. Б. Засоби вираження часу в українській мові (на матеріалі української химерної прози). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Випуск 46. 2014. С. 37–40.
2. Винничук Ю. Нічний репортер. Повість. 2019. URL: <http://flibusta.site/b/603948/read>
3. Винничук Ю. Вілла Деккера. Роман. 2021. URL: <https://coollib.cc/b/556761-yuriy-pavlovich-vinnichuk-villa-dekkera/read>
4. Даценко Ю. Пастка для різника. Роман. 2019. URL : <https://knigogo.top/chitati-online/pastka-dlya-riznyka/>
5. Кокора Анна-Лілія. На плечах українського письменника – важлива місія: відвоювати власну історію. *Локальна історія*. 27 жовтня 2022. URL : <https://localhistory.org.ua/texts/statti/na-plechakh-ukrayinskogo-pismennika-vazhliva-misiia-vidvouiuvati-vlasnu-istoriiu/>
6. Кокотюха А. Чорна мітка. Роман. 2022. URL : <https://uabooks.co.ua/ebook/chorna-mitka/>
7. Романюк Світлана. Структура категорії темпоральності в сучасній українській мові. Варшава. Sowa Sp. z o.o. 2012. 235 с.
8. Циганчук К. Кривавими слідами. Поліцейський детектив. 2019. URL : <https://knigoed.club/3356-krivavimi-slidami-ksenija-ciganchuk.html>
9. Щербачук Н. П. Семантико-синтаксична структура простого речення в діалогічному мовленні (на матеріалі художніх творів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2006. 219 с.

### REFERENCES

1. Bachyshyna O. B. (2014) Zasoby vyrazhennia chasu v ukrainskii movi (na materialy ukrainskoi khyvernoi prozy). [Means of expressing time in the Ukrainian language (based on the material of Ukrainian whimsical prose)] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Filolohichna». Vypusk 46. S. 37–40. [in Ukrainian].
2. Vynnychuk Yu. (2019) Nichnyi reporter. Povist. [Night Reporter. Short Story]. URL: <http://flibusta.site/b/603948/read>. [in Ukrainian].
3. Vynnychuk Yu. (2021) Villa Dekkera. Roman. [Will Dekker. Novel]. URL: <https://coollib.cc/b/556761-yuriy-pavlovich-vinnichuk-villa-dekkera/read>. [in Ukrainian].
4. Datsenko Yu. (2019) Pastka dlia riznyka. Roman. [The Butcher's Trap. Novel]. URL : <https://knigogo.top/chitati-online/pastka-dlya-riznyka/>. [in Ukrainian].
5. Kokora Anna-Liliia (27 zhovtnia 2022) Na plechakh ukrainskoho pysmennyka – vazhlyva misiia: vidvouiuvaty vlasnu istoriiu. [On the shoulders of the Ukrainian writer is an important mission: to reclaim his own history] *Lokalna istoriia*. URL : <https://localhistory.org.ua/texts/statti/na-plechakh-ukrayinskogo-pismennika-vazhliva-misiia-vidvouiuvati-vlasnu-istoriiu/>. [in Ukrainian].
6. Kokotiukha A. (2022) Chorna mitka. Roman. [Black Mark. Novel]. URL : <https://uabooks.co.ua/ebook/chorna-mitka/>. [in Ukrainian].
7. Romaniuk Svitlana (2012) Struktura katehorii temporalnosti v suchasni ukrainskii movi. [The structure of the category of temporality in modern Ukrainian language] Varshava. Sowa Sp. z o.o. S. 235. [in Ukrainian].
8. Tsyhanchuk K. (2019) Kryvavymi slidamy. Politseyskyi detektyv. [Bloody Trails. Police Detective]. URL : <https://knigoed.club/3356-krivavimi-slidami-ksenija-ciganchuk.html>. [in Ukrainian].
9. Shcherbachuk N. P. (2006) Semantyko-syntaksychna struktura prostoho rechennia v dialohichnomu movlenni (na materialy khudozhnikh tvoriv) [Semantic-syntactic structure of a simple sentence in dialogic speech (based on works of fiction)] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 219 s. [in Ukrainian].